

УДК 336.71.330.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-81-5>

Ломачинська І. А.

Мумладзе А. О.

Кесарь Я. П.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

СУЧАСНИЙ БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено окремі аспекти впливу банківського сектору на розвиток національної економіки України в сучасних умовах. Узагальнено, що банки сприяють економічному розвитку, оскільки створюють умови для накопичення та інвестиційної підтримки економічної діяльності, впливають на рівень і темпи зростання національного доходу, сприяють реалізації найбільш ефективних проектів, зростанню продуктивності праці й технологічних змін тощо. На основі оцінки ролі банків у розвитку національної економіки України узагальнено, що інституціональна, структурна, функціональна неефективність банкіngu стримує зростання конкурентоспроможності національної економіки України та її стійке зростання. Виявлено позитивний вплив на економіку України вкладів населення і суб'єктів господарювання у банках, банківських кредитів нефінансовим корпораціям в довгостроковій перспективі та негативний вплив кредитів домогосподарствам, кредитування суб'єктів господарювання в період кризи та посткризовий період. Саме це має бути враховано при подальшому реформуванні банківського сектору країни та реалізації економічної політики щодо забезпечення конкурентних переваг національної економіки.

Ключові слова: банкінг, банківський сектор, економічний розвиток, економічне зростання, національна економіка України.

Постановка проблеми. Стійке економічне зростання є пріоритетною ціллю усіх країн світу. При цьому банківський сектор відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічного зростання. Ефективно функціонуюча банківська система є основою сучасної економіки, і банки в цій системі виконують важливі функції для суспільства. Як ключовий елемент фінансової системи банки ефективно розподіляють тимчасово вільні кошти від тих, хто заощаджує, на користь тих, хто їх потребує, трансформуючи фінансові ресурси у часі, просторі, розмірах, знижуючи витрати обігу, транзакційні витрати, ризики, зокрема асиметрії інформації. Відповідно найважливішими їх завданнями у контексті розвитку національної економіки є забезпечення безперервного грошового обігу та обігу капіталу, широкого кола можливостей вкладення (інвестування) коштів з метою накопичення заощаджень в економічній системі. Отже, можна відзначити безпосередню залежність між розвитком банківського сектору та економіки країни загалом. Якщо банківська система стабільно розвивається, це позитивно впливає на економіку, а негативні тенденції в її функціонуванні призводять до уповільнення темпів економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи з моменту появи банківських установ, теоретики і практики звертають увагу на їх сприятливий вплив на економіку будь-якої країни. Ще у 1781 р. А. Гамільтон визначає, що банки – це «найчудесніший механізм, який коли-небудь з'явився на землі» [1]. А Й. Шумпетер [2] підкреслював позитивний вплив банків на рівень і темпи зростання національного доходу за рахунок спрямування коштів на реалізацію найбільш ефективних проектів. Звертав він свою увагу й на позитивний вплив банків на зростання продуктивності праці й технологічні зміни.

Роль банківського сектору в економічному і соціальному розвитку вивчається багатьма відомими економістами, зокрема теоретично і емпірично його істотний вплив на економічне зростання країн доведено у роботах Р. Голдсмита, М. Міллера, Р. Левіна, Р. Раджана і Л. Зінгале, Т. Бека і С. Зевроса, Р. Камерона і Р. Кінга,

О. Кріспа, Дж. Хікса й ін. Нобелівський лауреат М. Міллер взагалі відзначив, що думка про те, що фінансові ринки, зокрема, банківський, вносять свій внесок в економічне зростання очевидна та не потребує серйозного обговорення [1].

Звісно, що були й ті, хто стверджували про перебільшення ролі банків в економічному розвитку, зокрема, В. Леонтьєв, Я. Тінберген, С. Кузнец, Р. Лукас, Дж. Робінсон й ін. Заперечує тезу, що розвиток банківського сектору відіграє значну роль в економічному зростанні, й відома теорема Міллера-Модільяні, яка стверджує: «реальні економічні рішення не залежать від методів фінансування, таким чином залишаючи лише пасивну роль для фінансового сектора» [3]. Втім, домінуюча на ранніх етапах становлення фінансових інститутів ортодоксальна позиція, згідно з якою їх діяльність зводилася виключно до функції забезпечення господарського обороту грошима, у міру подальшого розвитку переосмислюється, і на початку ХХІ ст. все більше науковців звертають окрему увагу на визначальну роль банків у забезпеченні соціально-економічного добробуту. Долучається й Всесвітній банк, який у своїх дослідженнях і методиках наголошує на тому, що поліпшення фінансових механізмів передусє та сприяє економічній діяльності.

В результаті, сучасні дослідники [4; 5; 6] теоретично і емпірично доводять, що структура фінансової системи, елементом якої є банківський сектор, поряд із технологіями, продуктивністю праці й капіталу, інноваціями, накопиченням людського капіталу виступає фактором економічного зростання, забезпечуючи довгострокові кумулятивні ефекти для економічного розвитку. Ці висновки підтверджуються, як історичними фактами, так і багаточисельними теоретичними та емпіричними розробками для різних за рівнем розвитку країн, різних регіонів світу, різних галузей економіки.

Питання впливу банківської системи на розвиток економіки України досліджують й вітчизняні науковці, зокрема О. Барановський, О. Власюк, О. Дзюблюк, І. Краснова, О. Колодізев, В. Лепушинський, В. Міщенко, С. Науменкова, М. Савлук, Т. Унковська, О. Чернюк, І. Школьник та ін.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Втім, незважаючи на велику кількість досліджень у цій галузі, питання щодо ролі банків у забезпеченні розвитку економіки України потребує подальшого вивчення, оскільки сьогодні банківський сектор інституціонально та функціонально трансформується, що не може не змінювати напрями, канали, механізми його впливу на соціально-економічний добробут країни.

Метою статті є дослідження впливу сучасного банківського сектору на розвиток національної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, аналізуючи дослідження вчених, можна узагальнити, що розвиток банківського сектору на сучасному етапі є важливою передумовою економічного зростання. Діяльність банківських установ має величезне значення завдяки їх зв'язкам з усіма секторами економіки. Сучасні банки, виступаючи в ролі фінансових посередників, виконують важливу загальноекономічну функцію, забезпечуючи безперервний грошовий оборот і оборот капіталу, створення умов для накопичення і кредитування підприємств, держави і населення, міжгалузевий і міжрегіональний перерозподіл капіталу за сферами і галузями, дозволяючи розвивати національну економіку в залежності від об'єктивних потреб виробництва, сприяють структурній перебудові економіки оскільки банківська система є інституційним механізмом, який забезпечує прями зв'язки по всіх ланках соціальних і економічних відносин, по кожному конкретному їх прояву.

Досліджуючи структуру фінансової системи України, слід визначити, що вона є банкоорієнтованою, оскільки біля 90% фінансових ресурсів у національній економіці розподіляється саме через ці фінансові інститути. Слід відзначити, що банківська система України пройшла складний період становлення і розвитку. Втім, сучасний етап розвитку почався з 2014 р. На 31.12.2019 р. в Україні функціонує 75 комерційних банків, серед яких 35 із іноземним капіталом [7]. Динаміку кількості банків в Україні за період 2010-2019 рр. представлено на рис. 1.

Дані рис. 1. демонструють, що кількість банків за ці роки значно зменшилась. Зі 180 бан-

ків, які функціонували на початку 2014 р., понад 100 було визнано неплатоспроможними та ліквідовано. І на початок 2020 р. залишалось 75 активних комерційних банків, з яких 35 банків мали іноземний капітал. Загальні активи банківської системи на 1.01.2014 р. становили 1,278 трлн грн. або 80% ВВП. 71% активів всієї банківської системи України належало 21 найбільшим банкам [7]. У 2014 р. в рейтингу Всесвітнього економічного форуму серед 140 країн світу по показнику «надійність банків» Україна посіла 138 місце [8]. Номінально на 1.01.2020 р. активи комерційних банків зросли до 1,492 трлн грн. (див. табл. 1), втім це становило лише 37,5% до ВВП. Отже, реальна капіталізація банківської системи України значно зменшилась. При цьому за цей період значно зросла частка чистих активів (на 1.01.2020 р. – 55,2%), яка належить державним банкам, що відбулося в результаті, перш за все, націоналізації АБ «Приватбанк». Частка депозитів фізичних осіб у державних банках на 1.01.2020 р. досягла 61,6% загальних депозитів банківського сектору [7].

Отже, слід констатувати, що з початку 2014 р. банківський сектор України пережив одну з найсильніших криз за свою історію. Слід зазначити, що цьому сприяли не лише соціально-політична нестабільність у кінці 2013 р., зміна політичних та економічних пріоритетів країни, а й проблеми, які не були вирішені у банківському секторі ще з кризи 2008-2009 рр. В результаті банківська система зазнала не лише значних кількісних, а й якісних змін у результаті реформування, в основі якого очищення ринку від фіктивних і неякісних банківських структур шляхом реструктуризації банківського сектору, вирішення структурних, інституціональних, функціональних проблем, накопичених за усі роки незалежності, подальше зростанням вимог НБУ до банків щодо виконання нормативів діяльності задля підвищення надійності банківської системи шляхом впровадження режиму фінансового оздоровлення (зменшення кількості неплатоспроможних банків), спрямованого на забезпечення фінансово стабільного і прибуткового банківського сектору, який би став ефективним інструментом досягнення макроекономічних пріоритетів країни.

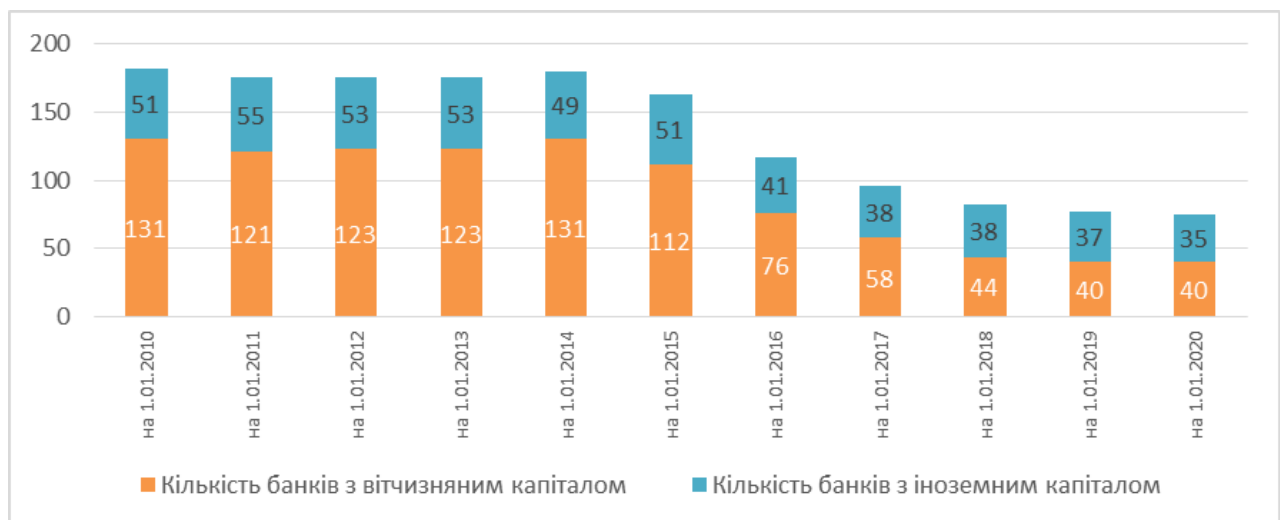

Рис. 1. Динаміки кількості банків в Україні в 2010-2019 рр.

Джерело: складено на основі [7]

Активи комерційних банків України, млрд. грн.

Рік	Активи банків	Надані кредити	Кредити юр. особам	Кредити фіз. особам	Кошти юр. осіб	Кошти фіз. осіб	Резерви по активним операціям банків	Капітал банків
2013	1278	793	648	145	258	443	1413	193
2014	1290	854	710	144	283	403	1313	189
2015	1254	710	614	96	349	402	2049	104
2016	1256	553	477	76	413	437	3213	124
2017	1334	543	451	92	427	478	4844	164
2018	1360	586	472	114	430	508	5170	157
2019	1492	558	415	143	525	553	5559	201

Джерело: складено на основі даних [7]

Причини системної кризи банківської системи України в 2014 р. можна розділити на кілька груп:

– причини, пов'язані з внутрішніми характеристиками банківської системи: системний дефіцит довгострокових ресурсів; обмежене інвестиційне кредитування; домінування короткострокових спекулятивних операцій; дисбаланси між термінами і валютами активів і пасивів; висока частка проблемних кредитів у сукупних активах; неефективний менеджмент й ін. Як результат, банківська система не виконувала своє головне призначення;

– причини, пов'язані з діяльністю НБУ як основного макрорегулятора: порушення фундаментальних основ монетарної політики щодо забезпечення стабільності національної валюти, ліквідності та стабільності банківської системи та фінансових ринків; неправильне управління процесом грошової емісії; диспропорції процентної політики НБУ; диспропорції міжбанківського ринку; недієздатність трансмісійного механізму монетарної політики;

– причини, пов'язані з розвитком національної економіки: структурні диспропорції; сировинний характер експорту; імпортозалежність в споживанні товарів з високою доданою вартістю; енергозалежність; негативний торговельний і платіжний баланс; міграція високопродуктивної робочої сили; домінування в структурі виробництва низькотехнологічної продукції; низький рівень конкуренції і висока монополізація ринків; олігархізація економіки; високий рівень тіньової економіки та корупції тощо;

– причини, пов'язані з глобальними тенденціями: відтік іноземного капіталу з банківської системи в 2008-2009 р.; нестабільність і невизначеність розвитку світової економіки; зміна базових технологій (четверта промислова революція), що трансформує і способи виробництва товарів і послуг; зміни регіональної структури світової економіки; підвищення вимог до фінансової стабільності (Базель III) і стимулювання економічного зростання за рахунок низьких процентних ставок країнами-лідерами (США, Велика Британія, ЄС, Китай, Японія, Південна Корея та ін.); нова ера монетарної політики тощо;

– причини, зумовлені соціально-політичною нестабільністю в Україні.

У 2014 р. починається падіння національної валюти: якщо 27.12.2013 р. офіційний курс НБУ становив 7,993 грн. за 1 долар США, то вже на кінець року 15,7686 грн. Особливо стрімке падіння спостерігається в на початку 2015 р. – якщо 4.02.2015 р курс становив 16,7289 грн. за 1 долар США, то 6.02.2015 вже 23,1306,

26.02.2015 – 30,0102 [9]. Стрімке знецінення національної валюти викликало галопуючу інфляцію, оскільки ціновим якорем в той період був валютний курс. Це супроводжується зменшенням монетизації економіки за всіма грошовими агрегатами, золотовалютних резервів, скороченням ВВП, зростанням безробіття, зростанням проблемних кредитів в банківській системі, зростанням дефіциту платіжного балансу. Як результат, колапс кредитування реального сектора економіки в той час, коли необхідним є стимулювання виробництва, імпортозаміщення, зростання зайнятості й доходів населення.

Такі процеси погіршують ситуацію в банківському секторі України:

– Зростання неплатоспроможних банків, що призводить до їх банкрутства і ліквідації: на 1.01.2015 р. кількість комерційних банків – 163, на 1.01.2016 – 117, на 1.01.2017 – 96, на 1.01.2018 – 82 [7]. При цьому ліквідація банків не завжди відбувалася прозоро, що негативно впливало на міжбанківський ринок, порушення процесу кредитування та ін. На фінансування ФГВФО для своєчасних виплат вкладникам неплатоспроможних банків держава лише в період 2014-2016 рр. витратила 4,4% ВВП. Крім того, 2,5% ВВП пішли на рефінансування банків, які згодом все ж таки збанкрутували [7]. За оцінками втрати в результаті банківської кризи в 2014-2017 рр. становили: фіскальні – 15% від ВВП, інші – 23,5% від ВВП, всього – 38,5% від ВВП [10].

– Погіршується структура банківської системи: зростає частка іноземного капіталу, значна частина якого належить російському капіталу; збільшується частка державних банків, і їх держава використовує для фінансування державного бюджету, а не кредитування розвитку національної економіки; зростає питома частка великих банків, що зумовлює зниження конкуренції в банківському секторі.

– Колапс банківського кредитування національної економіки в зв'язку зі знеціненням національної валюти, зростанням процентних ставок на тлі погіршення фінансового стану підприємств, домінування короткострокових ресурсів над довгостроковими, зростанням проблемних і непрацюючих кредитів. На кінець 2017 р. кредити фізичним особам в іноземній валюті видані до їх заборони майже повністю не працюють (95%), частка непрацюючих кредитів юридичним особам в гривні 56%, в іноземній валюті – 59%, найнижча частка непрацюючих кредитів фізичним особам в гривні [7].

– Банківська діяльність характеризується стрімким зростанням збитків, основними причи-

нами яких були: значне падіння ділової активності в економіці, спричинене збройним конфліктом на Сході країни та втратою урядового контролю над частиною території держави, девальвація гривні, зростання темпів інфляції, що, у свою чергу, провокували скорочення банківських вкладів населення, падіння платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників, незадовільну динаміку промислового виробництва, інші негативні явища, що обумовлювали збитковість банків. Загалом це призводило до скорочення процентних доходів банків через незадовільне обслуговування позичальниками вже наданих кредитів та зростання витрат банків внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемну заборгованість.

Якщо у 2014 р. за капіталізацією по активам до ВВП банківський сектор України мав схожі розміри до Польщі, Росії, то сьогодні Україна суттєво відстає від них, а також Білорусії [10]. Зазначимо, що активи українських банків у 2014 р. були фактично завищені через приховування кредитів пов'язаним особам. Знецінення гривні у 2014-2015 рр. стримувало подальше падіння капіталізації банківської системи, втім зрозуміло, що більше номінально, ніж реально. Отже, можна засвідчити, що в період 2014-2018 рр. вплив банків на розвиток національної економіки значно зменшився. Частка проблемних кредитів у банківській системі перевищила 50%, що сприяло зростанню витрат суб'єктів господарювання на їх обслуговування. А високий рівень збитковості обумовив зростання вартості ресурсів банківської системи.

Втім у 2019 р. банківський сектор України встановив історичний рекорд прибутковості. Прибуток державних банків у 2019 р. збільшився в 2,4 рази (до 35,2 млрд грн), банків іноземних банківських груп – в 5,1 разів (до 18,5 млрд грн), банків з приватним українським капіталом – в 1,4 рази (до 5,9 млрд грн). 69 з 75 банків у 2019 р. були прибутковими. Їх сумарний чистий прибуток склав 59,8 млрд грн. Майже 55% цієї суми забезпечив ПриватБанк. Рентабельність капіталу у секторі зросла до 34%. Основними чинниками зростання прибутку стали висока операційна ефективність банків і низькі відрахування в резерви, які за рік зменшилися вдвічі – з 24 до 12 млрд грн. [7]. За даними НБУ [7], чисті процентні доходи (ЧПД) банків в 2019 р. збільшилися до 79 млрд грн, чисті комісійні доходи – до 43 млрд грн. Результат від переоцінки і від операцій купівлі-продажу склав 16 млрд грн. 40 млрд грн, або 50,6%, від загальної суми ЧПД банків припадає на доходи від кредитів юридичним особам, 17,4 млрд грн. (22%) – на доходи від інвестицій в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), 13,8 млрд грн (17,5%) – на доходи від капіталізованих ОВДП, 12,5 млрд грн (15,8%) – на доходи від кредитування фізичних осіб, 9,6 млрд грн (12,2%) – на доходи від депозитних сертифікатів.

У 2019 р. депозити фізичних осіб та юридичних осіб зросли на 8% і 18% відповідно, що пояснюється, перш за все, послабленням девальваційних очікувань та символічними ставками за валютними депозитами. Щодо коштів суб'єктів господарювання, то це можна пояснити отриманням Нафтогазом 2,9 млрд дол. за рішенням Стокгольмського арбітражу, у результаті чого капітал банків зріс на 21,8% у порівнянні з 2018 р. Поряд з цим, спостерігається зростання рентабельності активів і капіталу банків на 2,7% і 23,45% відповідно. [7].

Такі результати стали можливими завдяки реформам банківської системи 2014-2019 рр., осно-

вні з яких узагальнено у табл. 1. Відзначимо, що на діяльність банківських установ і сьогодні впливає значна кількість зовнішніх факторів, які за результатами PEST-аналізу узагальнені у табл. 2.

Для оцінки ролі банків на розвиток національної економіки України в 2013-2019 рр. використано на першому етапі модель кореляційного аналізу. Побудуємо модель залежності ВВП на душу населення (Y) від активів банків (x_1), капіталу банків (x_2), кредитів фізичних осіб (x_3), кредитів юридичних осіб (x_4), вкладів фізичних осіб (x_5), вкладів юридичних осіб (x_6). Для розрахунку використано дані НБУ [7] та Міністерства фінансів [9].

Аналіз кореляційної матриці демонструє сильну залежність ВВП на душу населення від кредитів юридичним особам, банківських вкладів, як фізичних, так і юридичних осіб. Відсутність зв'язку з іншими параметрами банківського сектору можна пояснити їх нестабільністю та зміною умов функціонування в результаті очищення та реформування банківського сектору. З тим, щоб уникнути ефекту мультиколінеарності, розглянемо окремо залежність ВВП від визначених показників та опишемо їх на основі регресії:

1) *Залежність ВВП на душу населення від кредитів юридичним особам.*

На основі розрахунків можна зробити висновок, що модель значима, оскільки коефіцієнт детермінації $R^2=0,75$, F -критерій Фішера $F_{\text{факт.}}=14,7$, показник t -статистика відповідає нормі, $t_{\text{ст.}} > t_{\text{кр.}}$. Модель зі стандартизованими коефіцієнтами має вигляд: $Y=179781 - 217x_4$. Коефіцієнт кореляції – 0,86, що демонструє обернену залежність між ВВП на душу населення та кредитами суб'єктів господарювання. Це свідчить про те, що в Україні банківські кредити суб'єктам господарювання не сприяють розвитку національної економіки в досліджуваній період, що зумовлено неефективністю системи банківського кредитування та тенденціями його скорочення в результаті зниження ділової активності, соціально-політичної та фінансово-економічної нестабільності та невизначеності, а також посиленням нагляду і моніторингу банківської діяльності щодо ризиків та їх страхування. Зокрема, не зважаючи на відносну стабільність банківської системи у 2019 р., спостерігається тенденція до зниження обсягу наданих кредитів суб'єктам господарювання на 12% у порівнянні з 2018 р. З одного боку, кредитування сприяє активізації виробництва, що призводить до зростання економіки, а, з іншого, нестабільність і невизначеність призводить до збільшення кількості збиткових підприємств, які банки не хочуть кредитувати на прийнятних умовах. Проте є й те, що в цих умовах суб'єкти господарювання часто беруть кредити не на розширення виробництва, а на поточні потреби або реструктуризацію боргу. В результаті обсяг проблемних кредитів продовжує залишатися високим – за даними НБУ [7] на 1.01.2020 р. 48,4% в середньому по сектору. Серед чинників, що стримують позитивні ефекти банківського кредитування для національної економіки, також слід визначити низький рівень довіри населення до фінансових установ, зниження реальних доходів населення в результаті кризи 2014-2015 рр., нові вимоги НБУ щодо прозорості та стабільності, що призводить до зростання вартості банківських кредитів.

2) *Залежність ВВП на душу населення від вкладів у банки фізичних осіб.*

За результатами регресії модель значима, оскільки коефіцієнт детермінації $R^2=0,86$,

Таблиця 1

Основні реформи банківської системи 2014-2018 рр.

Компоненти реформування	
Банківський нагляд	Уніфікація та спрощення звітності. Координація регуляторів. Спрощення механізму злиття банків. Перерозподіл функцій регуляторів (SPLIT). AML. Пов'язані особи. Макропруденційний нагляд. Стратегія державних банків. Basel Core Principle implementation. IFRS + IFRS 9. Кредитний реєстр НБУ. Новий нагляд / Risk Based Supervision. Відновлення кредитування / Restartlending.
Технології та інновації	Центр обробки даних. Розвиток НПС «ПРОСТІР» (розвиток ЦМ РКЦ). Open Data. Bank ID. Інфраструктура та оверсайт платіжних систем. Cashless economy. Перехід на стандарти ISO20022 / Розвиток СЕП. Розвиток ринку Fintech
Внутрішня трансформація	Функціональна організаційна структура. Комунікація регуляторів зі споживачами та учасниками. Реформування регуляторної функції НБУ. Єдиний сервісний центр НБУ для учасників ринку (Customer Service). Централізація функцій та реформа ТУ. Електронний документообіг. Реформування системи прийняття рішень на рівні комітетів та комісій. Розвиток проектного управління в НБУ. Впровадження процесного управління. Реінжиніринг та оптимізація процесів. Новий веб-сайт та ребрендинг НБУ. Вивід не ключових функцій
Ринки капіталу	Лібералізація валютного регулювання. Протибід БЄПС. Консолідація та розвиток інфраструктури ринків капіталу.
Реформа державних банків	Впровадження стратегій для окремих банків з метою відновлення їх діяльності як стабільних, прибуткових установ, які функціонують на комерційних засадах. Удосконалення ефективності моделі управління банками державного сектору шляхом поліпшення дисципліни і реалізації стратегії, а також створення більшої вартості для держави перед виходом капіталу з банків. Розробка та впровадження підходів для роботи з непрацюючими кредитами з метою зниження тиску на баланс банків державного сектору, максимізації їх залишкової вартості. Впровадження планів виходу держави з капіталу банків для підвищення їх вартості.
Умови, що мали позитивний вплив	
<ul style="list-style-type: none"> - Інституційна та операційна незалежність центрального банку; - Ухвалення чіткої стратегії змін та принципове її дотримання; - Використання кризи не як виправдовування бездіяльності, а як імперативу до системних змін; - Підтримка міжнародних фінансових інституцій – і фінансова, і технічна; - Професійна та рішуча (смілива) команда людей, яка розробляє та впроваджує зміни. 	
Дії НБУ, що мали негативний вплив	
<ul style="list-style-type: none"> - Зволікання з впровадженням вільного плавання гривні. - Зволікання з впровадженням контролю за рухом капіталу - Необґрунтоване рефінансування банків - Непрозорість в прийнятті рішень, пов'язаних з очищенням банківської системи - Слабкий комунікаційний супровід реформи. 	

Джерело: складено на основі [11]

Таблиця 2

PEST-аналіз банківської системи України

Політичні	Економічні
<ul style="list-style-type: none"> - Політична нестабільність; - Зміна влади; - Окупація Криму; - Операція об'єднання сил на Сході України; - Захист інтелектуальної власності; - Рівень корупції; - Антимонопольне законодавство; - Монетарна політика; - Ефективність правовикористання. 	<ul style="list-style-type: none"> - Темпи зростання економіки; - Динаміка ВВП; - Рівень інфляції та стабільність цін; - Динаміка курсу валют; - Процентні ставки; - Орієнтація на ЄС; - Інвестиції; - Рівень розвитку малого та середнього бізнесу; - Рівень розвитку банківської системи; - Ступінь глобалізації та відкритості економіки; - Платоспроможність населення; - Рівень безробіття; - Торговий баланс
Соціальні	Технологічні
<ul style="list-style-type: none"> - Фінансова грамотність населення; - Демографічні зміни; - Рівень охорони здоров'я; - Добробут населення; - Зміна цінностей та стилю життя; - Рівень міграції; - Захист навколишнього середовища; - Популяція екологічних звичок; - Індекс людського розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток технологій бази даних та штучного інтелекту; - Он-лайн ідентифікація населення; - Кіберзлочинність; - Недостатня цифрова довіра; - Курс на безготівкову економіку; - Витрати на розробку технологій; - Доступ до новітніх технологій; - Розвиток технологічних небанківських установ

Джерело: складено авторами

F-критерій Фішера $F_{\text{факт.}}=31,4$, показник t-статистика відповідає нормі $t_{\text{ст.}} > t_{\text{кр.}}$. Модель має вигляд: $Y=477x_5 - 157424$. Залежність між показниками пряма, оскільки коефіцієнт кореляції дорівнює 0,92. Отже, вкладення населення виступають одним з основних джерел ресурсної бази банків, що є цілком природно. Але в умовах невизначеності рівень довіри населення до банків занадто низький, що обумовлює нестабільну динаміку їх зростання та недостатній їх обсяг для забезпечення задовільного рівня банківської капіталізації.

3) Залежність ВВП на душу населення від вкладів у банки юридичних осіб.

На основі результатів лінійної регресії можна зробити висновок, що модель значима, оскільки коефіцієнт детермінації $R^2=0,9$, F-критерій Фішера $F_{\text{факт.}}=47$, показник t-статистика відповідає нормі, $t_{\text{ст.}} > t_{\text{кр.}}$. Модель зі стандартизованими коефіцієнтами має вигляд: $Y=292x_6 - 50040$. Залежність між ВВП на душу населення та обсягом банківських вкладів юридичних осіб пряма, коефіцієнт кореляції дорівнює 0,95. Ця залежність є цілком

логічною. Втім, більшість суб'єктів господарювання в досліджуваній період мають проблеми зниження доходів і прибутку, зростання витрат і збитків. Залежність від зовнішнього фінансування зростає. А, отже, здатність здійснювати банківські вкладення суб'єктами господарювання значно обмежена.

Для аналізу впливу банківського кредитування на розвиток національної економіки України розширено період дослідження, починаючи з 2005 р., з тим, щоб врахувати залежність не лише для періоду кризи та посткризового періоду, а й для періоду відносного зростання економіки країни.

На основі регресійного аналізу оцінимо залежність ВВП (Y) як основного макроекономічного показника від обсягу кредитування за суб'єктами-позичальниками: x_7 – кредити нефінансовим корпораціям; x_8 – кредити домогосподарствам; x_9 – кредити фінансовим корпораціям; x_{10} – кредити державі. За результатами побудови багатфакторної регресійної моделі взаємозв'язок x_9 та x_{10} та ВВП не виявилися значимими. Отже, з моделі ці фактори були виключені. Відповідно отримано рівняння: $Y = 1,09445 x_7 - 0,462585 x_8$. Модель є значимою, оскільки $R^2 = 0,94$, t -статистика відповідає нормі, $t_{ст.} > t_{кр.}$. Модель демонструє, що кредити, надані нефінансовим корпораціям позитивно впливають на динаміку ВВП. Кредити домашнім господарствам негативно впливають, що можна пояснити тим, що переважна їх частка використовується на купівлю імпортованих товарів, що не сприяє розвитку національної економіки. Це також стимулює споживання і відволікає ресурси потенційних заощаджень. Поряд із цим, це призводить до здешевлення національної валюти, що також негативно впливає на динаміку та структуру національної економіки України.

Далі дослідимо залежність ВВП від x_7 – кредити нефінансовим корпораціям, x_{11} – кількість банків. За результатами моделювання отримано рівняння: $Y = 2,10740 x_7 - 13165,7 x_{11}$. Модель значима, оскільки $R^2 = 0,98$, t -статистика відповідає нормі, $t_{ст.} > t_{кр.}$. У підсумку виявлена пряма залежність між ВВП і кредитуванням нефінансових корпорацій і обернена між ВВП і кількістю банків. Останнє можна пояснити тим, що збільшення кількості банків обумовлює зростання собівартості кредитних ресурсів і вартості банківських послуг. Крім того, зростання кількості комерційних банків в Україні було обумовлено високою доходністю банківської діяльності, а отже й високим ризиком та спекулятивністю банківських операцій. В результаті значна частка виданих кредитів на сьогодні є проблемними, що негативно впливає на вартість та доступність кредитних ресурсів для суб'єктів господарювання на даний час.

Дослідимо також залежність між ВВП та кредитами у національній валюті за строками погашення: x_{12} – кредити короткострокові до 1 року; x_{13} – кредити середньострокові від 1 до 5 років; x_{14} – кредити довгострокові більше 5 років. За результатами моделювання не виявлено значимого зв'язку між ВВП і короткостроковими кредитами. Встанов-

лено обернений зв'язок ВВП із середньостроковими кредитами, прямих – із довгостроковими. В цілому це можна пояснити тим, що короткострокові кредити використовуються суб'єктами господарювання хаотично – для покриття поточних потреб, покриття дефіциту фінансових ресурсів, пролонгації проблемних кредитів тощо. Позитивний вплив довгострокових кредитів на ВВП є логічним і обґрунтованим, оскільки, як правило, довгострокові кредити використовуються на формування необоротних активів, що сприяє зростанню виробничого потенціалу суб'єктів господарювання. Відповідно отримано рівняння: $Y = -7,35611 x_{13} + 29,9954 x_{14}$. Модель є значимою, оскільки $R^2 = 0,95$, t -статистика відповідає нормі, $t_{ст.} > t_{кр.}$.

Отже, кореляційний та регресійний аналіз підтверджує вплив банків на економічний розвиток України. Висновки і пропозиції щодо подальших досліджень. Отже, сучасний банківський сектор відіграє дедалі більшу роль у визначенні інвестиційних можливостей, виборі найбільш прибуткових проектів, мобілізації заощаджень, спрощенні торгівлі, диверсифікації ризиків, а також вдосконаленні механізмів корпоративного управління. Ефективно функціонуючі банки зменшують транзакційні витрати, проблеми з асиметрією інформації, сприяють макроекономічній стабільності, скороченню бідності, економічному зростанню.

Оцінка впливу банківського сектору на розвиток національної економіки України дозволила виявити, що банки відіграють важливу роль посередника у залученні тимчасових грошових коштів та їх розподілу відповідно потребам економічної системи. Втім якісно вплив цей незадовільний, що пов'язано із неефективністю вітчизняного банкіngu. Доцільно звернути увагу на позитивний вплив на економіку обсягу коштів населення і суб'єктів господарювання у банках, банківських кредитів нефінансовим корпораціям в довгостроковій перспективі та негативного впливу кредитів домогосподарствам, кредитування суб'єктів господарювання в період кризи та посткризовий період. Це можна пояснити тим, що, з одного боку, банки обмежені в ресурсах, вимушені докапіталізовуватися і формувати резерви, що підвищує ціну кредитів, а, з іншого, це спонукає підприємства більш ефективно використовувати власні джерела фінансового забезпечення або шукати альтернативу банківському кредитуванню. Саме це має бути враховано при подальшому реформуванні банківського сектору країни та реалізації економічної політики шкодо забезпечення конкурентних переваг національної економіки та створення умов для стійкого економічного зростання. При цьому слід визнати, що економічна роль банків в даний час зростає, і це проявляється в розширенні сфер їх діяльності та розвитку нових видів фінансових послуг під впливом глобалізації та цифровізації. Для зміцнення своїх позицій на ринку банки все активніше здійснюють нехарактерні для них операції, проникаючи в нетрадиційні сфери фінансового підприємництва, тим самим підвищуючи свою роль у функціонуванні економіки.

Список використаних джерел:

1. Levin R. Finance and growth: theory and evidence. Working Paper 10766. September. National bureau of economic research, 2004.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 455 с.
3. Modigliani F., Miller M. The Cost of Capital, Corporate Finance, and the Theory of Investment. American Economic Review. 1958. V. 48. P. 261–297.
4. Demircuc-Kunt A., Feyen E., Levine R. The Evolving Importance of Banks and Securities Markets. Policy Research Working Paper 5805. The World Bank. 2011.

5. Teng Jian-Zhou, Liang Qi. Reassessment of the Finance-Growth Nexus in the Presence of Structural Breaks. *Journal of Applied Economics*. 2010. Vol. 42, iss. 8. P. 977–988.
6. Рудевська В. І., Хлань Я. В. Взаємозв'язок розвитку банківського сектору та економічного зростання країни. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2019. Вип. 2(29). С. 440–453.
7. Статистика Національного банку України. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/statistic> (дата звернення 25.03.2020).
8. Global Competitiveness Report 2014-2015. World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf
9. Дані та аналітика міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення 25.03.2020).
10. Шпек Р. Фінансовий дискомфорт: чи виправдана реформа банківського сектору. Економічна правда. 11.07.2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/07/11/649558/> (дата звернення 7.01.2020).
11. Реформа банківського сектору 2014-2018. Основні тенденції та ризики. Democracy House. URL: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2018/reforma-bankivskogo-sektoru-2014-2018-osnov/> (дата звернення 15.03.2020).

References:

1. Levin R. (2014). *Finance and growth: theory and evidence*. Working Paper 10766. September. National bureau of economic research.
2. Schumpeter J. A. (1982). *Teoriya jekonomicheskogo razvitija* [The Theory of Economic Development]. Moscow: Progress. (in Russian)
3. Modigliani F., Miller M. (1958). The Cost of Capital, Corporate Finance, and the Theory of Investment. *American Economic Review*, vol. 48, pp. 261–297.
4. Demirguc-Kunt A., Feyen E., Levine R. (2011). The Evolving Importance of Banks and Securities Markets. *Policy Research Working Paper* 5805. The World Bank.
5. Teng Jian-Zhou, Liang Qi. (2010). Reassessment of the Finance-Growth Nexus in the Presence of Structural Breaks. *Journal of Applied Economics*, vol. 42, iss. 8, pp. 977–988.
6. Rudevska V. I., Khlani Y. V (2019). *Vzaiemozviazok rozvytku bankivskoho sektoru ta ekonomichnoho zrostantnia krainy* [The relationship between banking sector development and economic growth]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky* – Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 2(29), pp. 440–453. (in Ukrainian)
7. NBU (2020). Statistics at the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/en/statistic> (accessed 25.03.2020).
8. World Economic Forum. (2015). Global Competitiveness Report 2014-2015. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (accessed 25.03.2020).
9. Ministry of Finance of Ukraine (2020). Data. Available at: <https://mof.gov.ua/en> (accessed 25.03.2020).
10. Shpek R. (2019). Finansovyi dyskomfort: chy vypravdana reforma bankivskoho sektoru [Financial discomfort: is the reform of the banking sector justified]. *Ekonomichna Pravda – Economic truth*. 11 July. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/07/11/649558/> (accessed 7.01.2020).
11. Democracy House. (2018). *Reforma bankivskoho sektoru 2014-2018. Osnovni tendentsiyi ta ryzyky* [Reform of the banking sector 2014-2018. Main trends and risks]. Available at: <http://www.democracyhouse.com.ua/ua/2018/reforma-bankivskogo-sektoru-2014-2018-osnov/> (accessed 15.03.2020).

Ломачинская И. А.

Мумладзе А. А.

Кесарь Я. П.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

СОВРЕМЕННЫЙ БАНКОВСКИЙ СЕКТОР УКРАИНЫ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме

В статье исследованы отдельные аспекты влияния современного банковского сектора на развитие национальной экономики Украины. Обобщено, что банки способствуют экономическому развитию, поскольку создают условия для накопления и инвестиционной поддержки экономической деятельности, влияют на уровень и темпы роста национального дохода, способствуют реализации наиболее эффективных проектов, росту производительности труда и технологическим изменениям и т.п. На основе оценки роли банков в развитии национальной экономики Украины выявлено, что институциональная, структурная, функциональная неэффективность банкинга сдерживает рост конкурентоспособности национальной экономики Украины и ее устойчивого роста. Выявлено положительное влияние на экономику Украины банковских вкладов населения и субъектов хозяйствования, банковских кредитов нефинансовым корпорациям в долгосрочной перспективе и негативное влияние кредитов домохозяйствам, кредитования субъектов хозяйствования в период кризиса и посткризисный период. Именно это должно быть учтено при дальнейшем реформировании банковского сектора страны и реализации экономической политики по обеспечению конкурентных преимуществ национальной экономики.

Ключевые слова: бандинг, банковский сектор, экономическое развитие, экономический рост, национальная экономика Украины.

Lomachynska Iryna
Mumladze Anzor
Kesar Yana

Odessa I. I. Mechnikov National University

MODERN BANKING SECTOR OF UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Summary

The article explored some aspects of the role of banks in the development of the national economy of Ukraine in modern conditions. In general, banks promote economic development and growth by creating conditions for accumulation, provide more funds to support economic activity, influence the level and rate of growth of national income, promote the most effective projects, create conditions for productivity growth and technological change. Banks act as financial intermediaries and thus provide intersectoral, interregional, intertemporal redistribution of capital in all fields, allowing the development of the national economy depending on the objective needs of production, contribute to the restructuring of the economy. Since the beginning of 2014, the banking sector of Ukraine has experienced one of the strongest crises. In 2014–2016 a banking crisis and a currency crisis exacerbated a crisis in the real sector of the economy. Based on the assessment of the role of banks in the development of the national economy of Ukraine, it was found that the institutional, structural, functional inefficiency of banking is a deterrent to sustainable economic growth, the competitiveness of the national economy of Ukraine. It is confirmed that banks play an important role in intermediary in raising temporary funds and their distribution according to the needs of the economic system. However, this impact is ineffective for economic development. There is a positive impact on the national economy of Ukraine of household deposits and business entities in banks, bank loans to non-financial corporations in the long-term and a negative impact of loans to households, lending to businesses in times of crisis and post-crisis period. This can be explained by the fact that, on the one hand, banks are limited in resources, forced to recapitalize and form reserves, which raises the price of loans, and, on the other hand, encourages companies to use their sources of funding or seek alternatives to bank lending. This should be taken in to account for further reform of the country's banking sector and the implementation of economic policy to ensure the competitive advantage of the national economy. Since 2017 the tough restructuring of the banking sector has borne fruit. But the process transformations the banking system need to continue.

Keywords: banking, banking sector, economic development, economic growth, national economy of Ukraine.
